

QUO VADIS

Constantin CUCOȘ

dr., prof. univ., Universitatea Alexandru Ioan Cuza
din Iași

Viitorul educației - sub semnul dubitației, al construcției, al speranței

Rezumat: *Articolul prefigurează aspecte ale viitorului educației, pe următoarele două-trei decenii, care va trebui să fie permisiv și interogativ în raport cu unele constante inova-*

toare, precum și cu o serie de „lecții” învățate cu prilejul experienței educației cauzate de intervalul pandemic.

Cuvinte-cheie: *viitor, online, autoînvățare, autoreglare, deschidere.*

Abstract: *The article foreshadows aspects of the future of education over the next two to three decades, which will have to be permissive and interrogative in relation to some innovative constants, such as a series of “lessons” learned from the experience generated by the pandemic period.*

Keywords: *future, online, self-learning, self-regulation, openness.*

Chiar dacă textul de față este scris în plină pandemie, iar educația este supusă la numeroase probe (unele obișnuite, altele neașteptate), credem că dincolo de circumstanțele ivite, care vor avea influența lor, procesele de formare se vor calibra, pe mai departe, în raport cu exigențe consacrate (de reformare, inovare, re-echilibrare), ce se impun în mod continuu, cu determinare și responsabilizare. Politicile publice în materie de educație se pot regândi și perfecta, având în vedere neîmpliniri sau țeluri explicitate înainte de pandemie, care a devenit, într-un fel, și o „hârtie de turnesol” a unor „defecte” de profunzime, camuflate, chiar necunoscute.

Educația este un demers finalist, or, acest caracter presupune, în mod obligatoriu, previziune, construire de viitori posibili, vizare explicită a perspectivei. Educația nu numai că trebuie croită în acord cu acest orizont dezi-derativ, dar trebuie să și producă sau să construiască ținte viitoare. Viitorul nu vine de la sine, ci trebuie pregătit, desenat, provocat. Sunt mai multe niveluri de „proiectare” a viitorului educației: nivelul strict conceptual, „de laborator”, croit în sfera cercetării de profil – edificată în universități sau institutele de cercetare educațională, pe baza unor demersuri științifice, empirice și metodologii specifice; nivelul macro-decizional, la nivelul ministerului, printr-o filtrare ideologică, decelare și formalizare legislativă (bine ar fi să treacă și prin filtrul tehnic al experților); nivelul decizional intermediar, ce operaționalizează proiectul adoptat din punct de vedere procedural, organizatoric (inspectorate, instituții școlare de bază); nivelul acțional propriu-zis de derulare a activităților de formare la nivelul proceselor didactice prin intermediul factorilor implicați (profesori, educabili, părinți etc.). Toate aceste niveluri de producere a schimbărilor se află într-o corelare și interdeterminare dinamică, ca inițiativă și pondere, și se vor replia permanent în raport cu realități educaționale sau socioculturale date. Până la urmă, toți actorii implicați își au rolul lor, unii dintre aceștia potențând sau suplینind curențe implicative, blocaje sau deraieri ale altora.

Viitorul educației, pe următoarele două-trei decenii, va trebui să fie permisiv și interogativ atât în raport cu unele constante inovative, cunoscute, dar nu și practicate suficient, precum și cu o serie de „lecții” învățate cu prilejul experienței educației cauzate de intervalul pandemic.

Printre orizonturile dezirabile, ce țin de constant și permanent, am aminti:

- Reconsiderare a ponderii formării pentru accesarea instrumentelor culturale de bază ce condiționează formarea și autoformarea viitoare (alfabetizare funcțională, alfabetizare digitală, autonomizare receptivă, spirit dubitativ etc.);
- Realizarea unui partaj echilibrat, dinamic, vizionar între educația pentru valorile identitare, proprii și cele ale comunității mai largi, ce exced grupul de referință (naționale, europene, universale etc.); structurarea unor ocazii de cunoaștere a unor valori locale în corelație, schimb, comparare cu cele ce țin de alte tipuri de valori (elevii află în școală elemente de geografie, istorie, cultură națională, internațională etc., dar nu au ocazia să afle ce este în localitatea sau regiunea în care locuiesc în mod concret);
- Denivelare, flexibilizare, multiplicitate curriculară în raport cu nevoi și posibilități diferite ale publicului școlar prin multiplicarea unor piste de alegere personalizată, individualizată;
- Evaluare formativă diferențiată, care să motiveze și să responsabilizeze elevul; concretizarea unui principiu insuficient respectat: scopul actului evaluativ este de a activa, motiva, viza sau declanșa reușite viitoare, și nu de a sancționa nerealizări, eșecuri etc.;
- Formarea în perspectiva deprinderii de autoînvățare și a educației pe tot parcursul vieții; instrumentalizarea elevilor cu proceduri, mobiluri, capacități de a învăța responsabil, independent, de unul singur;
- Edificarea unor competențe de raportare critică, euristică la situații deschise, posibile; gestionarea situațiilor imprevedibile, neașteptate, accidentale;
- Creșterea ponderii unor conținuturi sau activități în direcția antrenării competențelor socioemoționale, de cunoaștere sau gestionare a propriilor moduri de raportare la o realitate din ce în ce mai complexă;
- Învățarea și experimentarea pluralității valorice printr-o raportare convenabilă, pozitivă, sporitoare la multiplicitatea și diversitatea culturală; deschidere și respect reciproc, prin empatie și comprehensiune respectuoasă față de alte moduri de raportare la realitate – fără pre-valorizări, etichetări, discriminări nefondate etc.;
- Creșterea ponderii mentoratului, meditațiilor, consultațiilor instituționalizate, oferite de școli, prin

profesori sau alte tipuri de competențe;

- Unificare mai mare, din punct de vedere administrativ, de proceduri, de politici educative, la nivel european, simultan cu păstrarea unei autonomii funcționale la nivel de curriculum, strategii organizatorice, didactice;
- Descentralizare și subsidiaritate decizională în raport cu competențe și responsabilități demonstrate sau validate de către actorii de la nivel intermediar sau de la nivelul instituțiilor educative de bază; crearea unei autonomii mai largi privind intrarea în sistem și fixarea profesorilor pe post, formarea continuă a profesorilor la nivelul instituției de bază, identificarea și utilizarea resurselor materiale, financiare etc.;
- Revizuirea sistemului de dezvoltare în carieră și avans statutar prin modalități mai flexibile, etapizate, naturale, care să vizeze mai ales competențele practice ale corpului profesoral; regândirea actualilor examene pentru obținerea gradelor didactice printr-o regândire a proporției dintre acumulările teoretice și realizările practice;
- Statuarea unor continuități, firești și necesare din punct de vedere tehnic, în ceea ce privește implementarea unor schimbări; viitorul vine când te „știi” de el – prin consecvență, etapizare, continuitate; atunci când apar rupturile, reformările, după criterii personaliste sau partinice, nimic nu se poate clădi; e nevoie de un proiect consensual, temeinic, valid, asumat pe perioade mai mari de timp la nivel național, instituțional;
- Externalizarea (secvențială, certificată, contractuală) a unor rute ale formării, mai ales în zona profesionalizării, către entități, beneficiari, angajatori interesați de anumite specializări, meserii;
- Introducerea, decelarea, validarea unor proceduri de certificare a unor ocazii/rute de formare informală, semi/formală, în contexte de pregătire de tip ucenicie, învățare experiențială, formare prin acțiune.

Viitorul educației va fi determinat și de experiențele la care au fost supuse sistemele de învățământ din timpul ultimului an. Actuala pandemie, pentru educație, dincolo de greutățile și perturbările produse, poate fi un prilej de „trezire”, de aducere la realitate, de revelare, de convertire a actualei crize în oportunitatea de a calibra învățământul, ca sistem și ca proces, în consens cu o serie de repere sau valori pertinente – de multe ori clamate, dar și de mai multe ori uitate, neglijate, pervertite. Accentuarea derulării online a educației va aduce în atenție, printre altele, soluționarea a cel puțin două probleme: suplینirea nevoii de contact și socializare și sprijinul, consilierea elevilor de către profesori în probleme ce exced competențele de a preda o anumită disciplină.

Care ar fi „lecțiile”, mai mult sau mai puțin expli- cite, din care am putea învăța, indiferent de niveluri, roluri, responsabilități, din experiența online a ultime- lor luni de exercitare a educației?

Supunem atenției o serie de coordonate, lista ră- mânănd, desigur, deschisă:

1. Statuarea și garantarea unei deschideri, flexibilizări sau autoreglări a întregului sistem de învățământ în raport cu dinamici imprevizibile ale lumii în care trăim; un sistem de învățământ – ca structură, funcționalitate, resurse, competențe, exercițiu pre- vizional etc. – trebuie să fie acomodabil, adaptabil, flexibil, fiind pregătit pentru orice evoluție de nivel macro/extra ce excede propria sa responsabilitate sau funcționalitate (cataclisme naturale, sociale, medicale etc.); un sistem de educație trebuie să își asume un „coeficient realist de vulnerabilitate”, să își conserve, permanent, alternative sau linii de menținere și exercitare a funcțiilor specifice și în cele mai neașteptate sau sumbre scenarii (sociale, istorice, naturale etc.);
2. Valorificarea, integrarea și „pedagogizarea” noilor descoperiri în materie de comunicare și informare la nivelul practicilor formative; din perspectivă procedural-instrumentală, procesul educativ se cere a fi mai atent și mai „interesat” în raport cu imple- mentarea noilor achiziții din câmpul tehnologiilor în teritoriul specific (mai ales, față de inovațiile care vizează comunicarea); orice descoperire sau insti- tuire tehnoculturală, în decursul istoriei (tiparul, muzeul, radio-televiziunea, Internetul etc.), a avut și implicații educaționale; prima întrebare care ar putea fi pusă, când apare ceva nou în acest dome- niu, ar fi: în ce măsură putem exploata noul mijloc tehnic și din punct de vedere didactic, instructiv, formativ (desigur, prin adecvări subsecvente și prin „îmblânzirea” cadrajului tehnic în raport cu obiectivele, posibilitățile și nevoile formării per- soanei)?;
3. Regândirea curriculumului școlar și a corespon- dentelor lui concrete (planuri de învățământ, programe, manuale, auxiliare didactice etc.) și în raport cu oportunitățile de generare și transfer ale unor conținuturi virtuale, digitale, ce pun accentul pe activism, implicare și autoînvățare etc.; desigur, digitalul poate veni cu unele constrângeri – dacă avem în vedere aspectul relațional –, dar și cu multe oportunități ce trebuie valorificate; pe viitor, e de așteptat ca anumite secvențe ale programelor școlare (teme sau activități preconizate) să fie proiectate, încă din start, în perspectiva învățării online;
4. Racordarea secvențială, progresivă – inteligent și inspirat – a culturii oferite de școală și la cea dis- ponibilizată virtual; cyber-cultura poate deveni un referențial al învățării prin integrări, valorificări și semnificări didactice eficiente, profitabile; spațiul virtual poate adăposti un vast material ce poate deveni relevant și din punct de vedere didactic, dacă este aureolat/integrat din perspectiva unor obiective de învățare; curriculumul școlar poate cuprinde și secvențe deschise, chiar indeterminate, ce se propagă în spațiul virtual (de altfel, tot mai multe structuri culturale clasice își construiesc „dub- letele” lor virtuale: cartea digitală, muzeul virtual, conferința online, școala la distanță, universitatea deschisă etc.);
5. Găsirea unor soluții tehnice și didactice de supli- nire sau atenuare a curenței de empatie, contact și socializare purtate de cadrele informatice utilizate în formare; „umanizarea” și „spiritualizarea” ar- tefactelor comunicaționale cu scop formativ, prin „naturalizarea” relațională a mediului virtual, prin diminuarea distanței psihosociale dintre protago- niștii antrenați în activitatea educațională;
6. Decelarea unui partaj nou dintre educația în pre- zență și cea online, inclusiv prin delocalizare și asincronie (cea din sala de clasă rămânând pre- ponderentă), prin degajarea de timpi suplimentari pentru activități cu caracter didactic și trecerea în online a unor activități peri-didactice, de rezol- vare a unor teme, de lucru în grupuri virtuale, de realizare de proiecte, de învățare suplimentare, de consiliere și sprijin psihologic, pentru consultații și meditații, pentru rutine cu caracter administrativ, pentru comunicarea cu părinții etc.
7. Actualizarea și adaptarea eșafodajului evaluativ sau a unor componente ale acestuia (testări, examene, concursuri etc.) și în raport cu condițiile unei situații de învățare la distanță (prin regândirea întregului sistem de evaluare, a procedurilor, instrumentelor administrate, sarcinilor/cerințelor preconizate etc.); docimologia, ca subdomeniu al pedagogiei, trebuie să ia în calcul și formule sau situații de examinare „în absență”, „asincronice”, „la distanță”;
8. Pregătirea profesorilor, atât în stadiul inițial, dar și pe parcursul dezvoltării profesionale, trebuie să vizeze și formarea unor competențe de identificare și uzanță pedagogică a mediului virtual și pentru a valorifica, în practica didactică din școală sau extra-școală, a oportunităților sau valențelor pur- tate de noile tehnologii; am propune ca didactica disciplinelor școlare să cuprindă teme/secvențe explicite privind predarea prin utilizarea TIC, exerciții de transpoziții didactice dinspre clasic către online, exemple de interactivitate virtuală, modalități de asigurare a feedback-ului și de evaluare online etc.;

9. Prezervarea și afirmarea autonomiei, demnității, importanței exercitării profesiei didactice prin pârgă normativă, materiale, simbolice, deontologice aferente; profesia didactică, acoperită de competențe verificabile, validate ca atare, trebuie apreciată și recompensată; mulți actori (părinți, elevi, studenți etc.) și-au putut da seama, prin parcurgerea/depășirea acestei etape, cât de complexă și dificilă e prestația didactică;
10. Responsabilizarea, susținerea și oferirea de suport material și educațional pentru actorii mai puțin evidenți/recunoscuți în exercițiul formativ: elevi/studenți, părinți, exponenți ai comunității locale, asociații suportiv-implicative, entități nonguvernamentale etc.; acești factori „secunzi” pot deveni de primă linie și importanță, în ceea ce privește completarea și continuarea educației, atât în condiții normale, dar și speciale, de limită; o „școală a părinților” nu este deloc desuetă, structurile asociative pot prelua sarcini ale unor entități statale debusolate, iar reprezentanții comunităților locale nu trebuie să se derobeze de responsabilitățile lor culturale-educative etc.;
11. Instituirea și propagarea unui optimism educațional, mai ales în situații de criză, demonstrat prin principalii actori – profesori, manageri școlari, unii decidenți – care au dovedit responsabilitate, creativitate, implicare, dăruire, descoperire de soluții rezolutive pentru continuarea și finalizarea unor parcursuri educaționale, inclusiv prin examinare, validare, certificare;
12. Garantarea și instituirea culturii competenței la toate nivelurile – de la ministrul educației, al inspectorului școlar, până la nivelul directorului de școală, al profesorului; încrederea este o importantă dimensiune ce rezolvă – managerial, practic, psihologic – multe probleme; din momentul în care un decident important spune astăzi una și mâine alta, lucrurile pot scăpa de sub control etc.;
13. Evitarea sau diminuarea inegalităților, pornind de la accesul la tehnologie; există riscul ca inegalitățile datorate intervențiilor educative ale mediului proximal să se adâncească; cine are deja, i se va da, cine nu are (condiții tehnice etc.), va rămâne și mai mult în urmă;
14. Revizuirea teoriilor psihopedagogice despre învățare, forme și strategii de instruire, despre construirea cunoașterii, despre receptarea și interiorizarea valorilor; actuala pandemie a demonstrat că nu tot arsenalul teoretic știut a făcut față sau s-a nimerit cu complexitatea noii realități; o astfel de chestiune rămâne o provocare pentru cercetarea fundamentală

și aplicată din domeniul științelor educației.

Dar viitorul mai cuprinde și aspecte imprevizibile, neprevăzute, neanticipate. E bine să lăsăm loc și pentru indeterminat, neștiut, miracol. Poate că și în asta constă frumusețea existențială, descoperirea, mersul nostru înainte. Nu aduce anul ce aduce ceasul. O predictibilitate absolută, mecanică ne-ar transforma în ne-oameni, iar lumea ar deveni o inginerie planificată, o mașinărie monotonă, plată. Nu toate previziunile se îndeplinesc și nu toate sunt benefice. Să nu uităm că oracolul din Delfi a prevăzut sau indus și lucruri neconforme cu mersul firesc al lumii. Nu de astfel de „predictori” avem nevoie. Educația ar avea ca sarcină și pregătirea noastră pentru a asuma sfidări și experiențe inedite, neprefigurate, surprinzătoare. Nu tot ce se ivește pe neveste este de repudiat. Continuitatea cronologică – individuală, umană – se întâmplă și datorită permanentizării, adâncimii, insondabilului unor fețe necunoscute aduse de viitor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Ceobanu C. Învățarea în mediul virtual. Iași: Polirom, 2016.
2. Ceobanu C., Cucuș C., Istrate Ol., Pânișoară I.-Ov. Educația digitală. Iași: Polirom, 2020.
3. Cucuș C. Informatizarea în educație. Aspecte ale virtualizării formării. Iași: Polirom, 2006.
4. Farrel G. M. The Chancing Faces of Virtual Education. Report prepared by The Commonwealth of Learning, 2001. Pe: <http://www.col.org/virtualed>
5. Făt S., Labăr A. Eficiența utilizării noilor tehnologii în educație. EduTIC 2009. Raport de cercetare evaluativă. București: Centrul pentru Inovare în Educație. Pe: www.elearning.ro/resurse/EduTIC2009_Raport.pdf (Accesat la 16.12.2020)
6. Levy P. Qu'est-ce que le virtuel? Paris: Edition La Découverte, 1995.
7. Michel J. Nouvelles approches de la formation par les nouvelles technologies et le multimédia. La démarche de l'école nationale des ponts et chaussées. Communication faite au Colloque organisé par Le Journal du Multimédia à Paris, les 13 et 14 octobre 1999. Pe: <http://www.enpc.fr/~michel-j/publi/JM321.html>
8. Mingasson M. Le guide du e-learning. L'organisation apprenant. Paris: Éditions d'Organisation, 2002.
9. Weller M. Virtual Learning Environments: Using, Choosing and Developing your VLE. London: Routledge, 2007.